

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2006

Alena Kadlecová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Kriminalita mládeže a její prevence

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracovala:

Alena Kadlecová

Brno 2006

*Prohlašuji, že jsem tuto závěrečnou práci vypracoval samostatně
s použitím informačních zdrojů uvedených v seznamu.*

Alena Kadlecová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoráňkovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Alena Kadlecová

OBSAH

	<i>strana</i>
Úvod	1
1. Základní pojmy v oblasti kriminality dětí a mládeže	3
1.1. Z hlediska právního a sociálního	3
2. Kriminality mládeže	6
2.1. Formy a druhy kriminality	6
2.2. Trestná činnost mládeže	7
2.3. Příčiny kriminality	9
2.4. Vliv alkoholu a drog	11
2.5. Vliv televize a tisku	13
3. Rodina - výchovní činitele působící na děti	16
3.1. Vliv rodinného prostředí	16
3.2. Postoj rodičů k dítěti	18
3.3. Vliv sourozenců	21
4. Vliv školy	24
4.1. Škola – prostředí výchovy	24
4.2. Školní prostředí - rizikový faktor	25
4.3. Šikana ve škole	25
4.4. Spolupráce rodiny a školy	29

5. <i>Prevence kriminality mládeže</i>	31
5.1. <i>Volný čas</i>	32
5.2. <i>Vliv party</i>	32
5.3. <i>V rodině, resortu školství a policie</i>	34
 <i>Závěr</i>	38
<i>Resumé (CZ)</i>	39
<i>Anotace</i>	40
<i>Literatura a prameny</i>	41

Úvod

Kriminalita je jev provázející každou společnost. Její účinná kontrola by měla být jednou ze základních funkcí demokratického státu, neboť jde o nežádoucí produkt společnosti, což není problém pouze naší republiky ale problém celosvětový.

Kriminalita mladého jedince je projevem jistého rizikového stavu rodiny i když se tato může jevit na první pohled bezporuchově. Rodinné prostředí má podstatný vliv na adekvátní či poruchovou popřípadě deviantní socializaci jedince.

Vznik a vývoj mladého delikventa není procesem jednorázovým, nýbrž je výsledkem řady kriminogenních faktorů, kde v popředí stojí všeobecná krize hodnot, oslabení citových pout v rodině, preferování materiálních zájmů včetně krize pedagogických institucí. V neposlední řadě je to i prezentace násilí ve sdělovacích prostředcích. Výše uvedené faktory se navzájem prolínají a podmiňují. Živnou půdu nacházejí zejména v nevhodné rodinné atmosféře, kde je více či méně zřetelný nezáměr jak o osobnost mladého jedince, tak i o výsledky jeho školní činnosti, či trávení jeho volného času.

Důsledkem je pak mělkost citových vazeb, emoční labilita spojená s výběrem kamarádů, kde je možnost uplatnit se v asociálních partách.

Kriminalita mládeže je určitým předobrazem budoucí kriminality dospělých pachatelů, z tohoto důvodu by se mělo mládeži v tomto směru věnovat co nejvíce pozornosti a to nejen z pohledu represivního ale především z pohledu prevence.

Každý normální rodič chce vychovat své dítě, tak aby z něho vyrostl úspěšný zdravý člověk, který se bez problému začlení do společnosti.

Těmi prvními a nejdůležitějšími vychovateli jsou jeho rodiče, prarodiče, sourozenci, rodina a hned druhé místo zaujímá škola, učitelé, vychovatelé a spolužáci.

Cílem mé práce je zaměřit se nejen na působení party, která má na jedince v určitém věkovém období největší vliv, ale i na vliv rodiny a školy. Na jejich vzájemnou spolupráci při formování osobnosti budoucího dospělého člověka. Jak tito nejdůležitější „vychovatele“ mohou ovlivnit jeho chování a především, jak mohou působit jako jeden z faktorů prevence kriminality mládeže.

V této práci bude používáno pojmu děti pro osoby mladší 15 let a pojmu mladiství pro osoby od 15 do 18 let věku. V souhrnu bude o těchto kategoriích hovořeno jako o mládeži.

1. Základní pojmy v oblasti kriminality mládeže

1.1 Z hlediska právního a sociálního

Dle zákona 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), se rozumí dle ustanovení §2):

- a) protiprávním činem provinění, trestný čin nebo čin jinak, trestný*
- b) **mládeží** děti mladší patnácti let a mladiství,*
- c) **dítětem mladším patnácti let** ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku,*
- d) **mladistvým** ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku*

*a dle ustanovení § 6 odst.1) se trestný čin spáchaný mladistvím nazývá **provinění**.*

V běžné praxi jsou používány termíny dítě, mládež a mladiství, kdy se jedná o věkové kategorie:

- dítě do 15 let,*
- mládež 0 - 18 let,*
- mladistvý 15 - 18 let.*

Základní pojmy jsou voleny z pohledu významu věku pro trestní řízení a pro trestní odpovědnost.

Dítě - podle mezinárodní úmluvy o právech dítěte (přijata dne 20.11.1989 v New Yorku) se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud nedosáhne zletilosti dříve. Trestní řád takové označení neužívá. Trestní zákon uvedené označení užívá jen ve vybraných skutkových podstatách(únos dle ustanovení § 216 trestního zákona). Obecně podle zákona o rodině, jsou za děti považovány osoby mladší 15 let.

Věk 12 let je důležitý pro ukládání ochranné výchovy dle ustanovení § 93 odst. 2) zákona 218/2003 Sb., - ochranou výchovu soud pro mládež uloží dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladšímu patnácti let.

Osoba mladší 15 let je rovněž pojem trestně právní. Z hlediska trestního řízení vyjadřuje časové údobí, ve kterém fyzická osoba, která před dovršením 15 let spáchala čin jinak trestní, není trestně odpovědná a to jak dle ustanovení § 89 odst.1) zákona 218 /2003 Sb., tak i dle ustanovení § 11) trestního zákona :

Kdo v době spáchání trestného činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný. /Zákon č. 140/1961 Sb./.

V trestním řízení tohoto pojmu užíváme k označení kategorie osob podléhající zvláštnímu režimu, např. při výslechu svědka dle ustanovení § 102) trestního řádu:

Je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než patnáct let o okolnostech, jejich oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvlášť šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat, k výslechu se přibere pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslýchané

osoby přispěla k správnému vedení výsledku...../Zákon č.141/1961 Sb./.

Trestní řád tuto kategorii osob označuje též jako osoby, které pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné např. dle ustanovení § 11 odst.1, písm. d) trestního řádu. /Zákon č. 41/1961 Sb./.

Mládež je sociální skupina, která již neplní role dítěte, ale společnost jí ještě nepřiznává role dospělých. Je to skupina specifická z několika hledisek:

- **věkového** - zahrnuje lidi přibližně od 15 do 25 let,
- **ekonomického** - jedná se o skupinu, která se teprve připravuje na své budoucí povolání, tudíž je ve většině případech ekonomicky závislá na své rodině,
- **psychického** - tato skupina dává přednost jiným hodnotám než dospělí, má odlišný životní styl a vědomí (více volného času), které mohou být dokonce ve vztahu k dospělým konfliktní, život mládeže je mnohem více spjat s životem vrstevníků, kde nalézají podobné hodnoty a normy, snaží se zde zbavit kontroly rodiny,

Mladistvý je pojem trestně právní. Jsou s ním spojeny počátky trestní odpovědnosti fyzické osoby za spáchaní provinění.

Osoba blízká věku mladistvého. Tento pojem se především používá v trestně právní praxi. Vyjadřuje časové údobí mezi osmnáctým a devatenáctým rokem života, ve kterém lze za určitých podmínek, uplatnit řízení jako proti mladistvému. Trestní zákona tento věk připouští i jako polehčující okolnost při výměře trestu.¹⁾

1) Jilčík, T., et al. Sociologie II. Brno: IMS, 1990, 60 s.

2. Kriminalita mládeže

Kriminalita je jev, který oslabuje naši společnost po všech stránkách. Je chápána jako výskyt trestného chování, který je vyjádřen souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti. Pojem je vymezen platným trestním právem, které stanoví jaké protispolečenské chování se vzhledem ke své nebezpečnosti považuje za trestné činy, případně za další kategorie deliktů stíhaných soudními orgány.¹⁾

Delikvence je pojem širším. Zahrnuje nejzávažnější poruchy chování, které se projevují především jako narušení sociálních a právních norem.²⁾ Vyznačuje se určitou hromadností, stabilitou a rozšířeností při stejných sociálních podmínkách. Vedle trestných činů zahrnuje jevy, které jsou sice závadné ale nejsou trestné. Jde především o útoky z domova, účast v závadových partách, agresivitou vůči druhým, ale i proti své vlastní osobě, což může mít za následek sebevraždu.

2.1 Formy a druhy kriminality

Kriminalita dětí a mládeže je projevem celé řady faktorů shodných pro kriminalitu obecně, ale je třeba brát na zřetel zvláštnosti této sociální skupiny, která se vyznačuje nerovnoměrností v dozrávání jednotlivých složek osobnosti. Fyzický rozvoj a intelektuální vývoj předchází nabytí společenských zkušeností a uvědomování si vlastních schopností a možností. Zvláštnosti způsobu trestné činnosti mladistvých má určité charakteristické rysy:

1) Jilčík, T., et al. Sociologie II. Brno: IMS, 1990, 60 s.

2) Němec, J. Psychopatie a kriminalita. MV ČR Praha: Centurion, 1993, 179 s.

- *výběr předmětu útoku je určován rozdílným hodnotovým systémem mládeže,*
- *rozhodování a jednání je spíše emotivní,*
- *předmětem zájmu jsou obvykle věci okamžité potřeby,*
- *chování se vyznačuje neúměrnou brutalitou,*
- *obvykle chybí příprava k trestné činnosti,*
- *trestná činnost je páchána obvykle skupinově s nízkou úrovní organizace,*
- *při recidivě volí stejný způsob provedení trestné činnosti.*

Lze říci, že trestná činnosti mládeže a dětí se soustřeďuje do větších měst, kde anonymita vytváří vhodné podmínky pro její páchání.

Rozlišuje dvě formy kriminality, latentní a registrovanou. Kriminalita latentní nebo-li skrytá, je ta, o které se orgány ochrany nedoví. Kriminalita registrovaná nebo-li zjevná je ta část kriminality, která byla oznámena či odhalena. Ta je pak vykazována v různých statistikách. Každá z těchto forem může být prezentována kriminalitou majetkovou, mravnostní či násilnou.

2.2 Trestná činnost mládeže

Policejní statistika, které se zabývají trestnou činností dětí a mládeže, vykazují, že nejčastější je majetková trestná činnost, druhé místo zaujímá násilná trestná činnost a nepatrný díl má také trestná činnost s rasovým podtextem, sexuálně motivovaná trestná činnost a drogová trestná činnost.

Kriminalita majetková. Zde zahrnujeme trestně postižitelná jednání, při kterých byl napaden majetek v jakékoliv formě vlastnictví. Pachatel se zmocní majetku s úmyslem ho trvale či přechodně užívat. Majetek bývá zpronevěřen, poškozen, či učiněn neupotřebitelným. Do této kategorie patří krádeže prosté, vloupáním, podvody a bývají v souběhu s trestnými činy poškozováním cizího majetku či porušováním domovní svobody atd..

Mládež především tento druh kriminality páchá. Motivem je zde úsilí nabýt rychle finanční prostředky potřebné k uspokojování krátkodobých potřeb zaměřených na získání atraktivního zboží, které je pro ní jinak cenově nedostupné, dále k nákupu alkoholu, tabákových výrobků, drog, opatřování financí na diskotéky či hraní na automatech.

V pozadí je často touha vyrovnat se vrstevníkům ze sociálně silnějších poměrů. Jde především o vloupání do motorových vozidel, rekreačních chat, domů, prodejen, restaurací, kanceláří novinových stánků, ale i kapesní krádeže. Často jde o krádeže ke škodě svých rodičů nebo příbuzných.

Kriminalita mravnostní. Jedná se o trestně postižitelné jednání, která ve své podstatě narušují chráněné zájmy a jejichž mravnostní charakter z těchto zájmů vyplývá nebo jejich skutková podstata je naplněna typickým sexuálním jednáním.

Tyto trestné činy neohrožují jen napadené osoby ale i narušují interpersonální vztahy, veřejný pořádek a občanské soužití. Mezi ně řadíme trestné činy proti svobodě rozhodování v pohlavních vztazích, trestné činy ohrožující zdravý vývoj mládeže a trestné činy proti zásadám morálky v pohlavním vztazích.

Kriminalita násilná. Do této oblasti spadají trestně postižitelná jednání, při kterých převážně za použití fyzické síly nebo její hrozby je způsobena, nebo bezprostředně hrozí újma na zdraví či životě člověka nebo je omezena osobní svoboda a lidská důstojnost.

Trestní právo zde řadí trestné činy proti životu a zdraví, trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti. Velký rozmach zaznamenala i pouliční kriminalita, zvyšuje se brutalita a bezohlednost, která byla zaznamenaná i u mladé generace. Násilné jednání mládeže v některých případech přerůstá v hromadné ničení na zařízení objektů a v brutální napadení kolemjdoucích. Toto jednání má v takovém případě znaky davového efektu. Taková brutalita je typickým projevem, kde si jedinci kompenzují nedostatek fyzické síly, zejména použitím různých zbraní.

Kriminalita rasově motivovaná. *Jde především o trestné činy proti skupině obyvatel a jednotlivci, hanobení rasy a národa, podněcování k národnostní a rasové nenávisti, či podpora a propagace hnutí směřující k potlačení práv a svobod občanů.*

Jde o jednu z forem extremismu, která je typická pro mládež. Zde spolu souvisí faktory násilného a výtržnického charakteru, podpořené rasově zaměřenou ideologií, vyznávanou především příslušníky hnutí skinheads. Nemalou roli zde hraje i rómská komunita a její páchání trestné činnosti.

2.3 Příčiny kriminality

Příčiny kriminality byly hledány v nejrůznějších faktorech biologických, genetických, psychologických a sociálních, které předurčovaly osoby, které byly vystaveny jejich působení. Určujícím faktorem pro páchání trestné činnosti dětí a mládeže je mikrostruktura, která na jedince i skupinu působí a vývojové zvláštnosti mladého člověka. Tyto dva základní faktory převážně formují hodnotový systém, sociální orientaci, postoje ke společnosti i jednotlivým osobnostem a další atributy osobnosti člověk.¹⁾

1) Němec, J. *Psychopatie a kriminalita*. MV ČR Praha: Centurion, 1993, 179 s.

Žádný činitel nepůsobí izolovaně, ale vždy ve vzájemných vztazích. Konkrétní projevy kriminality je proto třeba brát jako výslednici procesu vzájemného působení vnějších (exogenních) a vnitřních (endogenních) faktorů.

Endogenní příčiny vznikají účinkem vnitřních vlastností organismu. Rozlišujeme na vlivy ***dědičné***, na skupiny vlivů ***psychologických a biologických*** a na ***psychopatické***.

Mezi psychologické a biologické můžeme uvést temperamentní založení, typ nervové soustavy (nevyrovnanost), snížení úrovně rozumových schopností, disharmonický vývoj osobnosti (opožděný) a další defekty jako jsou poruchy učení, atd..

K psychopatickým faktorům pak řadíme neurotické založení a orientaci a jedince, lehké mozkové dysfunkce, psychózy a psychopatie.

Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, který má vliv na delikventní chování.

Genetická dispozice může být odpovědná za sníženou sebekontrolu či hyperaktivitu, avšak tyto vlohy samy o sobě nevedou k vytvoření delikventní party, která se pak se dopouští trestné činnosti. Tato vloha pouze zvyšuje pravděpodobnost, že bude mít na chování vliv další činitelé, bez kterých se delikventní jednání neuskutečnilo.

Také pohlaví hraje svojí roli ve vztahu k delikventnímu chování. Chlapci se mnohem více dopouštějí páčání trestné činnosti než dívky a to ve všech dobách a společenských zřízeních, nezávisle na etnické skupině a nezávisle na druhu trestné činnosti.

Psychické charakteristiky jako jsou inteligence, charakter, motivace atd., jsou rovněž důležitým vnitřním činitelem.

Podle empirických výzkumů bývají jedinci s menším IQ častěji delikventní než jejich vrstevníci s větším IQ, neboť bývají náchylnější k trestné činnosti, mnohem častěji řeší náročné situace způsobem pro společnost nepřijatelným.

Exogenní příčiny jsou ty, které působí na jedince vlivem zevního prostředí. Každý jedinec vyrůstá v určitém sociálním prostředí, které na něho působí pozitivně či negativně.

2.4 Vliv alkoholu a drog

Je nepříjemnou skutečností, že kriminalita je ovlivňována působením alkoholu a drog. O to horší je skutečnost, že i děti mladší osmnácti let páchají trestnou činností pod vlivem omamných látek. Některé drogy jsou společensky tolerovány, protože jejich přiměřené užívání není nebezpečné pro konzumenta ani pro společnost. Nyní mám na mysli zejména kávu a čaj, ve kterých jsou obsaženy látky se stimulačními účinky.

Veřejnost toleruje i jednu z nejrozšířenějších drog na světě což je alkohol. Ten však působí na centrální nervovou soustavu člověka daleko výrazněji než kofein či tein:

Při požití menšího množství alkoholu se jeho konzument vyznačuje veselejší náladou a ztrátou ostychu. Vypije-li člověk více, v druhém stádiu opilosti se objevuje zhoršená koordinace pohybů, vážné artikulace, člověk se stává netaktním, nekritickým a má zhoršenou sebekontrolu.

V závěrečném stádiu opilosti při požití nadměrného množství alkoholu jsou účinky této látky opačné než na počátku.

Místo zvýšené aktivity a komunikace se dostavuje únava a spavost. V extrémních případech je při alkoholové intoxikaci (otrava alkoholem) ztráta sebekontroly taková, že může dojít k samovolnému pomočení, pokálení či pozvracení konzumenta. Při dlouhodobém častém kontaktu s alkoholem pak vyvstává nebezpečí vzniku závislosti na této látce a narušení osobnosti. V České republice je sice podávání alkoholických nápojů osobám mladším osmnácti let zakázáno, avšak v praktickém životě je situace jiná. Na nejrůznějších večírcích, diskotékách, ale i v obyčejných restauracích je tento zákaz porušován. Není proto nijak neobvyklé, že s alkoholem přichází do styku mládež již okolo šestnáctého roku.

Jelikož mladiství mají při konzumaci zpravidla nižší toleranci, stačí jim k dosažení prvního stádia opilosti - tzv. špičky - jen malé množství alkoholu. Navíc nezkušený piják zpravidla nedokáže dobře odhadnout, jaké množství této látky je jeho organismus ještě schopen snést, neboť její účinky na tělo se projevují až později.

Pokud se tedy mladý člověk nechá strhnout okolím k rychlému pití nebo k požití většího množství, je velice reálné nebezpečí, že přestane zvládat kontrolu nad sebou samým. Lidská psychika sama o sobě je v době dospívání nevyzpytatelná. Pokud se však adolescent ještě navíc posilní alkoholem, může jeho konfrontace s okolním světem dopadnout podstatně hůře než jenom tak, že dotyčnému v alkoholu obsažený aldehyd zapříčiní druhý den bolesti hlavy a pocit nevolnosti v gastrální oblasti trávicí soustavy. Sklenka vína či piva je sice vhodná pro rozpraudění zábavy mezi dospělými, ne však pro mladistvé.

Nebezpečné je právě ono ztrácení ostychu a zábran. Snížená sebekontrola a nekritičnost spolu s touhou vybit si agresivitu či něco si dokázat, vedou k páchání přestupků a trestných činů pod vlivem alkoholu.

Mladiství se nejčastěji dostávají do konfliktu se zákonem kvůli krádežím a vloupáním do aut či pouličních stánků a kvůli ublížení na zdraví.

Jednou z možností jak zamezit takovému to druhu delikvence je zvýšit věkovou hranici pro prodej alkoholu, ale hlavně důsledně dbát na to aby byl zákaz prodeje alkoholu opravdu respektován.

Z dalších příčin kriminality mladých lidí je užívání nealkoholových drog. Za drogu se podle Světové zdravotnické organizace (WHO) považuje jakákoliv látka, která, je-li vpravena do organismu, může změnit některou z jeho funkcí.

Definice stejné instituce ještě uvádí, že drogová závislost je tělesný a psychický stav vyplývající ze vzájemného působení mezi organismem a drogou charakterizovaný změnou chování a jinými reakcemi, které vždy zahrnují nutkání brát drogu stále nebo pravidelně.

Zneužívání drog je však problémem spíše větších měst, zvláště pak Prahy. Na menších městech nelze drogy sehnat tak snadno, a tudíž je i deliktů spáchaných pod jejich vlivem minimum. Obdobně jako u alkoholu je i u nealkoholových návykových psychotropních látek trestná činnost páchána v důsledku ztráty kritičnosti a soudnosti.

Značný vliv na tuto kriminalitu má však také fakt, že tyto drogy jsou nesporně finančně náročnější „formou trávení volného času“ než pití alkoholu.

A pokud již toxikoman je na droze závislý, hraje způsob jakým si na svou dávku sežene peníze nepatrnou roli a pod tlakem strachu z abstinenčních příznaků je schopen udělat téměř cokoliv od krádeží v obchodech až po vyloupení lékárny.

2.5 Vliv televize a tisku

V posledních letech se stále častěji hovoří o vlivu televize na množství i brutalitu páchání trestné činnosti. „Agresivní a delikventní chování dětí je prokazatelně ovlivňováno násilím předváděným v televizních pořadech. S odstupem 10-15 let po rozšíření televizního vysílání stoupl v USA, v Kanadě a v Jihoafrické republice počet zabití na dvojnásobek.

Podobný nárůst násilné trestné činnosti zaznamenalo jisté menší kanadské město, kam se televizní signál dostal až 20 let poté, co byl již jinde dostupný. Kritickým věkem pro vliv televizního násilí je období před pubertou.¹⁾ Jestliže dítě již od útlého věku vidí v televizních seriálech i filmech hrdiny, kteří se doslova brodí v krvi a během svého vítězného tažení ničí všechny své nepřátele, není divu, že si různé nebezpečné údery nebo kopy chtějí vyzkoušet v praxi. Takové to a podobné názory se objevují nejen u nás, ale i v západní Evropě a ve Spojených státech. „Podle statistik vzhledne každé americké dítě předtím, než dosáhne věku deseti let, v televizi 8 000 vražd a 100 000 násilných činů²⁾.

Na našem kontinentu, ale i za oceánem je silně rozšířený názor, že hlavní příčinou vysoké zločinnosti, rozkladu rodiny a úpadku společnosti jsou časté televizní programy s erotickými a násilnými scénami. Prezident Bill Clinton dokonce podepsal nový zákon, podle něhož musí všechny televize vyrobené po roce 1998 obsahovat nově vyvinutý mikroprocesor. Pokud budou vysílány pořady obsahující násilí, bude moci spolu s nimi být vysílán i signál, který vyřadí z provozu televizory vybavené tímto mikroprocesorem.

1) Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociolog. nakladatelství, 1993, 144 s.

2) *Mladá fronta DNES*, str. 9, 9.6.2005,

Nepřehlédnutelný je také rozmach erotiky, který nastal po pádu totalitního režimu v ČR. V novinových stáncích a trafikách se objevily časopisy a noviny, které jsou plné obnažených lidských těl, v obchodech pak videokazety s nejrůznějšími filmy od lehce erotických až po nahrávky, jejichž obsah hraničí s pornografií. Jen velice těžko si lze představit, že mládež pohybující se okolo takových to prodejen, si ve výlohách vystavených materiálů určených pro osoby starší osmnácti let nebude všímat.

Nejsem nepřítelem zavádění sexuální výchovy do osnov pro základní školy. Jistě to pomáhá předcházet takovým nežádoucím situacím, jako jsou nechtěná těhotenství či nakažení pohlavními chorobami způsobené pohlavní nezdřízenlivostí a nedostatečnou ochranou. Je však třeba brát zřetel na to, že konfrontace s mnohdy až perverzními tiskovinami či nahrávkami, může vést k narušení morálky a chování mládeže.

Rozhodující roli při formování osobnosti má rodina, přátelé, škola kamarádi, parta a další faktory.¹⁾

1) Prchal. J. Vychováváme děti. Praha: Práce, 1970, 132 s.

3. Rodina - výchovní činitele působící na děti

3.1 Vliv rodinného prostředí

Rodina bývá obyčejně prvním sociálním prostředím, s kterým se jedinec setkává. Nachází v ní uspokojení svých základních potřeb, místo pro trávení volného času a osobního štěstí dostávající se mu přirozenou formou podnětů i zkušeností a především si v ní osvojuje základy svého sociálního chování. Formuje jeho osobní vývoj i postoje ke všem dalším skupinám. Bezesporu je faktorem, který určuje životní dráhu dítěte, přinášející si představy do společnosti o pracovním uplatnění, manželství, rodině i hodnotové hierarchii.¹⁾

Rodinu lze charakterizovat jako malou primární sociální skupinu, která plní určité funkce, z nichž se obecně uvádí funkce

- a) biologicko-reprodukční,*
- b) ekonomická (odpovědnost za hmotnou péči o děti),*
- c) výchovně emociální.*

Pokud dojde ke konfliktním situacím v rodině, může dojít k přechodnému nebo trvalému narušení jedné nebo více funkcí, což mívá vliv na vývoj dítěte, neboť rodinné prostředí má stěžejní význam pro formování jeho osobnosti.

ad a) Porucha biologicko-reprodukční

Tato porucha vzniká tehdy, jestliže se děti v rodině nerodí nebo se rodí poškozené. V prvním případě rodiče buď nemohou nebo nechtějí mít děti.

1) Mazánková, L., et al. Sociologie rodiny II. Brno: IMS, 2004, 34 s.

V druhém případě jde o děti, které se narodí tělesně, duševně či smyslově postižené. Velkým problémem je nezodpovědné rození dětí do velmi nepříznivých životních podmínek nebo narození dítěte rodičům, jejichž zdravotní stav jim neumožňuje tuto roli zastávat.

ad b) Porucha ekonomická (odpovědnost za hmotnou péči o děti)

Tato porucha funkce vyplývá z toho, že se rodiče nemohou nebo nechtějí zapojit do výrobního procesu společnosti a proto nejsou schopni zabezpečit pro sebe a svoji rodinu dostatek prostředků k životu. Je to často podmíněno některými patologickými rysy osobnosti jako je mentální retardace rodičů, alkoholismus, delikvence atd. Dále to jsou rodiče s více dětmi, nízkým příjmem na osobu, či nemoc, invalidita, nebo jejich stáří.

Při nedostatečném hmotném zabezpečení se v dalším vývoji dítěte projevuje problém nejen kulturní deprivace.

ad c) výchovně emociální

Zde bych si dovolila tuto funkci rozdělit na výchovnou a emocionální a popsala bych je zvlášť.

Pokud se jedná o poruchu funkce výchovné, dalo by se říci, že je jednou z nejzávažnější z možných příčin dysfunkce rodiny, neboť stává-li se, že rodina vychovává špatně nebo nesprávně své děti, ohrožuje tím celou společnost a negativní vlivy v rodině se obvykle již velmi obtížně napravují. Tato rodina je pak zdrojem antispoločenských hodnot a postojů. Aniž bychom si to plně uvědomovali rozhoduje tato funkce o kvalitě budoucí populace.

Porucha funkce emociální zasahuje do všech ostatních sfér života uvnitř rodiny a následně jejího vztahu ke společnosti, neboť má v ní velký význam.

Zatímco náročnost na emocionalitu stoupá, řada procesů a vlivů vyplývajících ze změn ve společnosti i v rodině brání plnému rozvoji těchto hodnot. Z hlediska dítěte ohrožuje tato porucha funkce klidnou, vyrovnanou rodinnou atmosféru, kde dítě je o ní připraveno rodinným rozvratem, rozchodem rodičů, jejich nedostatečným zájmem, vyúsťující v opuštění, sociální osiření či dokonce týráním a zneužíváním. Výsledkem je pak ztráta citového zázemí, pocitu bezpečí a jistoty. Tato porucha může narušit i funkci biologicko-reprodukční.

3.2 Postoj rodičů k dítěti

Asociální či antisociální projevy mladého jedince mají výraznou souvislost s poruchami jeho rodinného zázemí. Při primárním formování osobnosti jedince sehrává orientační rodina významnou roli. Při jeho socializaci je úloha matky i otce těžko zastupitelná. Pro formování osobností dítěte, má spolu s matkou, která je první osobou v interpersonálním vztahu s dítětem, značný význam i otec, jakožto „model mužství“, představitel mužských pozitivních vlastností a společenských norem.

Nadarmo se netvrdí, že nejlepší výchovnou metodou pro dítě je obstarat mu dobrou matku a správného otce, který mu pomůže zbavit se sklonu pořád se o někoho opírat. Pro zdravý vývoj dítěte je nezbytné, aby ho vychovávali oba rodiče. Je prokázáno, že více než polovina mladých provinilců pochází z neúplných rodin.¹⁾

Ale na druhé straně není ani tak důležité zda je rodina úplná, ale jak funkční jsou vztahy mezi jejími členy.²⁾

1) Prchal, J. *Vychováváme děti*. Praha: Práce, 1970, 132 s.

2) Němec, J. *Psychopatie a kriminalita*. MV ČR Praha: Centurion, 1993, 179 s.

Tímto nechci vyvracet, že neúplná rodina, zejména rodina s chybějícím otcem, se statisticky významně častěji vyskytuje jako charakteristika rodinného zázemí u delikventních osob. V souvislosti s tím se podtrhuje význam otcovského vzoru a otcovské autority¹⁾/ Stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínku zdravého duševního a tělesného vývoje dítěte.²⁾

Z citového vztahu dítěte k rodičům je možné vypěstovat opravdový lidský vztah a posilovat v něm od začátku prvky, které se později mohou stát základem pro přátelské vztahy dítěte i pro humánní vztah v nejširším slova smyslu. Tak, jak se děti naučí chovat ke svým rodičům, budou se chovat i k jiným lidem. Rodiče jsou prvními učiteli lidskosti svých dětí a velice přitom záleží na jejich přístupu. Bude-li přístup k dítěti přesprávně autoritativní, může se stát, že z dítěte vyroste ušlápnutý neprůbojný jedinec, případně člověk, který si bude své pocity agrese vybíjet na slabších.

Pokud však výchova dítěte bude naopak příliš liberální, je zde nebezpečí, že z něho jednou bude samostatný jedinec bez úcty k autoritě. Zdaleka ne všechny děti dopouštějící se prohřešků proti normám společnosti jsou z neúplných a rozvrácených rodin. V poslední době je velký počet takových, jejichž rodinná struktura je v pořádku, ale rodiče pro své povolání nemají na děti čas a snaží se jim to vynahradit zvýšeným hmotným nebo finančním zabezpečením a dárky. To však dětem nestačí a často pak hledají útěchu v drogách nebo v partách, kde na sebe konáním větších nebo menších deliktů snaží soustředit pozornost a obdiv, čímž si nahrazují nedostatek lásky doma. Důležitý je i čas, který rodiče věnují svým.

1) Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociál. nakladatelství, 1993, 144 s.

2) Sobotková, K. *Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte*. Brno: MU, 2002, 144 s.

Významný je i vývoj vztahů mezi sourozenci v rodině. Význam mají i ostatní dospělí členové rodiny a příbuzní například prarodiče, teta, strýc. Ti mohou dítěti nahradit vřelý emoční vztah vlastních rodičů, ale jindy mohou naopak spoluvytvářet konflikty a napětí v rodině.

Rodina má hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí. Plní-li dobře svojí výchovnou funkci, je nenahraditelná jakoukoliv výchovnou institucí.¹⁾

Nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob rodičů a dětí. Příklad rodičů a sourozenců, pomáhají dotvářet v určitých obdobích života dítěte rysy jeho osobnosti. Život v harmonickém rodinném kolektivu vytváří dobré předpoklady pro pozdější bezkonfliktní adaptaci dítěte v kolektivech školních, pracovních a je přípravou na plnění pozdějších rodičovských funkcí.

Výchovné působení v rodině je umocněno tím, že vychází z každodenní praxe života rodiny, dotýká se všech jejích stránek. S rodinnou výchovou dětí je spojováno utváření mravních rysů jako je čestnost, pravdomluvnost, ukázněnost, zásadovost, úcta k lidem, skromnost, statečnost ale i vytrvalost, sebeovládání a cílevědomost.

Dítě by mělo být vedeno v rodině k respektování a úctě k osobnosti druhého člověka, k lásce k domovu, mateřskému jazyku, k národní kultuře a historii.²⁾

Výchova je složitý proces, v němž se vzájemně ovlivňují ti, kdo vychovávají i ti, kdo jsou vychováváni, což předurčuje celý proces včleňování mladého člověka do společnosti a její kultury²⁾

1) Střelec, S., et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I.* Brno: Paido, 1998, 189 s.

2) Mazánková, L., et al. *Sociologie rodiny II.* Brno: IMS, 2004, 34 s.3

Rodiče vychovávají tím, jak se chovají k dítěti samému, k ostatním lidem a jak sami pracují. Jednou z důležitých potřeb dítěte je mít vzory a ideály, se kterými by se mohlo ztotožnit.

Je chybou, když rodiče vyžadují od dítěte slušné chování, ale sami se tak nechovají a jsou neochotni pomoci jeden druhému. Tento postoj se může stát pro dítě přitažlivým tak, že jej začne napodobovat.¹⁾

3.3 Vliv sourozenců

Dalším neopomenutelným faktorem na vytváření mravních základů dítěte, je i vývoj vztahů mezi sourozenci v rodině. Ve styku s bratrem nebo sestrou má dítě dobrou příležitost omezovat své osobní zájmy ve prospěch druhých, vytváří si city, přátelství a družnosti, které se potom dále úspěšně rozvíjí mezi spolužáky ve třídě. Na druhé straně je známo, jak právě tyto základní lidské vztahy nejednou chybí dětem „jedináčkům“, které neměly možnost vyrůstat v rodině spolu se sourozenci. Naopak při nesprávné rodinné výchově se mohou mezi sourozenci vyvíjet i nezdravé mravní vlastnosti, jako je závist, žárlivost, svárliivost, povýšenectví, ale dokonce i nenávisť.

Vztahy mezi sourozenci mají tedy rozmanité aspekty. Sourozenci jsou účastníky prvních společných her, pomáhají dítěti realizovat jeho záměry, jindy je však narušují. Někdy chrání dítě před agresí ostatních, jindy jsou však sami agresivní. Na jedné straně dávají dítěti pocit, že není „samo“ /jedináčkové často touží po bratrovi nebo sestře/, na druhé straně je nutné přizpůsobovat se jejich požadavkům.

1) Helus, Z. Vyznat se v dětech. Praha, 1984, 184 s.

Sourozenci často soutěží o přízeň rodičů, i když tato rivalita nemusí být vždy plně uvědomována.

Faktem je, že v rodině bývá obtížné zachovat plnou „spravedlnost“ např. kojenci je nutné věnovat zvýšenou péči, a starší dítě může mít pocit, že je opomíjeno. Navíc v mnoha případech mají rodiče odlišné sympatie k jednotlivým dětem, někdy zase zbytečně přirostřují napětí mezi sourozenci tím, že je ustavičně srovnávají, jednoho kladou druhému za vzor atd..

Nemalý vliv má i pořadí narozených sourozenců. Většinou ti dříve narození mají povinnost starat se o později narozené sourozence. Tento úkol na ně kladou rodiče, hlavně jde-li o samoživitele, ať se to prvorozeným líbí či nelíbí. Tuto povinnost na ně prostě rodiče přenesou, někdy z nutnosti ale někdy i kvůli svému pohodlí.

Kazuistika:

Ve svém okolí vídávám každé ráno několik dětí se školní taškou na zádech, jak za ruku vláčí svého mladšího sourozence do mateřské školky bez doprovodu rodičů. Tato skutečnost se opakuje i v odpoledních hodinách ale opačným směrem. V mnoha případech je pamatuji jak tyto děti před několika málo lety tlačily kočárky se svými bratříčky či sestřičkami na dětských hřištích a snažily se tzv. urvat aspoň chvilku pro sebe při hrách mezi svými šťastnějšími vrstevníky, kteří tuto „povinnost“ neměli. Pro zajímavost uvedu příklad z praxe.

Vzpomínám si ze svého dětství na pracující rozvedenou matku se třemi dcerami ve věkovém rozsahu 12 let, 5 let a 4 roky. Její prvorozená dcera se musela starat jak o běžný chod domácnosti, spočívající v úklidu, luxování, mytí nádobí tak o vyzvedávání sester z mateřské školky atd.. Pokud něco nesplnila byla jí matkou zakázána její aktivita.

Nesměla třeba 14 dní chodit ven, na zájmový kroužek, nebo se dívat na televizi atd..

Někdy docházelo i k fyzickým trestům, když neuposlechla. Samozřejmě, že tento způsob výchovy se odrazil i na vztahu vůči mladším sestrám. Každé odpoledne v určitou hodinu byla nucena přerušit svojí zábavu, či jinou činnost pro její věk zajímavou a jít je vyzvednout ze školky. Cestou domů si na nich tzv. vybíjela nahromaděnou zlost získanou z pocitu nespravedlnosti, neboť do příchodu matky z práce měla za úkol se o ně dále postarat. Povinnost dohlížet na ně měla i v sobotu a v neděli.

Mladší sestry jí za toto dělaly různé naschvály, protože věděly, že bude vždy potrestána ona jako nejstarší s tím, že má mít už rozum. Doma se nesmělo žalovat, takže tyto boje probíhali vždy cestou ze školky a v nepřítomnosti matky. Pokud nejstarší sestra kamkoliv chtěla jít za svými vrstevníky, vždy byla povinná vzít mladší sestry sebou.

Tato výchova samozřejmě narušila sesterské vztahy na tolik, že i v dospělosti, pokud se sešla rodina u nějakého výročí, bylo jí vyčítáno mladšími sestrami její chování, i když s odstupem času uznávaly, že vlivem rozchodu rodičů přišla o část svého dětství.

Současná společnost očekává od rodiny pozitivní přínos z hlediska mnohostranného rozvoje základních osobnostních kvalit všech jejích členů. Zde již nestačí aby zaujímala místo kde se uskutečňuje výchova dorůstající generace. Svým vlivem působí rodina nejen na utváření lidského profilu dítěte ale všech svých členů, ať si to uvědomují či nikoliv.

Vzájemným rodinným soužitím se všichni její členové rozvíjí, přetvářejí i proměňují. Pokud by se tato její socializační funkce podcenila, ve vztahu ke vše jejím členům, včetně příslušníkům několika generací, znamenalo by toto opomenutí jednoho rozhodujícího článku, rozvíjející osobnostní kvality současného občana.

4. Vliv školy

4.1 Škola - prostředí výchovy

Významným způsobem zasahuje do výchovy dětí a mládeže škola. Příchodem do školy ztrácí jedinec výlučné postavení, které do této doby měl v rodině. To znamená, že se musí přizpůsobit novému životního rytmu.

Učitel je ze začátku pro dítě nejvýznamnější osobou ve škole. Postupně však pro něho mají velký význam vztahy se spolužáky. Ze strany učitele je dítě hodnoceno za podané výkony v jednotlivých předmětech a za chování. Je pro něho také důležité jak je přijímáno spolužáky.

Děti si ve své třídě vytvářejí svojí vlastní subkulturu vyznačující se vlastním jazykem, zvyklostmi a rituály. Přesto by mělo učiteli náležet nejvýznamnější postavení v této třídě a to co do výchovného tak i do vzdělávacího faktoru.

Mezi žákem a vyučujícím vzniká určitý citový vztah, neboť učitel působí nejen slovem ale celou svojí osobností. Ta je jedním z nejsilnějších motivačních prostředků. Přiměřená autorita nevylučuje jeho oblíbenost. Osobnost učitele v nemalé míře ovlivňuje i volbu budoucího povolání.¹⁾

1) Petty, G. *Moderní vyučování. Praha: Portál, 1996, 124 s.*

4.2 Školní prostředí – rizikový faktor

Ve třídě vznikají i podskupiny, které mohou být zárodkem asociálních part. Napomáhá tomu i neangažovanost učitele, včetně preferování či zatracování některých dětí z jeho strany. Ať jde již o známky či hodnocení dítěte. Tato neangažovanost bývá živnou půdou pro šikanování ve třídě, což může směřovat k základům pozdější kriminality.

Ta může být umocněna reakcí školy, při přehlížení zjevných přestupků, nepřesným nastavením pravidel žádoucího chování žáka, neobjektivním rozhodováním učitele, či nemožnosti odčinění přestupku.

4.3 Šikana ve škole

Co je vlastně šikana? Toto slovo pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování atd. U nás se běžně používalo slovo šikana v trochu jiném smyslu, a to především v armádě. Nováčci "bažanti! byli často všemocně ponižování, zneužíváni, vydírání i fyzicky týráni, především ze strany "mazáku." V současné době kvůli krátké vojenské základní službě k tomu v takovém míře již nedochází.

Ale vraťme se do školních let. V současné době se stále častěji píše i mluví o šikaně mezi školními dětmi, jež dovedou spolužáka stejně ponižovat.

Patří sem především fackování, kopání, ničení věcí, lití vody do aktovky, rozšlapání svačiny, vyhazování čepice z okna i hrubé nadávky.

Pro citlivější děti mohou být i takové to "bezvýznamné" příhody velkým utrpením, zvláště když oběť ví, že totéž nebo něco podobného se může opakovat.

Ke školní šikaně dochází v ústraní jako je šatna, na záchodě, v zákoutí, které je dětem přístupné a kam nechodí dozorující pedagog. Přitom je přítomen jen agresor a oběť nebo skupinka dvou až tří agresorů. Velmi často se však týrání spolužáka odehrává ve třídě, za přítomnosti většiny spolužáků.

Ti se nepostaví na ochranu oběti, a to buď z lhostejnosti, ze strachu nebo proto, že obětí je nesympatický žák tzv. outsider. Často přitom dochází k pobavení části třídy, kde je nezbytná hlídka u dveří, která dá včas signál, že se blíží učitel.

Dítě, které je fyzicky týráno, uráženo atd. bývá také svými vrstevníky izolováno a odstrkováno.

Šikana má několik příčin, které nemusí být zřejmé na první pohled. Objevíme je až teprve, když jdeme do hloubky problému. Může to být touha po moci, přání ovládat druhého, což nám umožňuje vynutit si nějaké služby, výhody, cí zmocnit se nějaké věci. Někdy postačí agresorovi pocit moci, tím, že nám je oběť vydána na milost a nemilost.

Někdy jde o potěšení vidět druhého trpět. I zvědavost zde hraje důležitou roli. Týrat druhého je vlastně experiment, jak se oběť zachová ve strachu, bolesti, ponížení a k čemu všemu se dá přinutit. Možná s tím souvisí nuda i touha po stále silnějších vzrušujících zážitcích, po senzaci, prostě touha bavit se.

Co je to za děti, kteří šikanují své vrstevníky, proč u nich tento jev vzniká ? Jde často o obratného a tělesně zdatného jedince. Nemusí to však vždy být pravidlem, vždyť inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek této tělesné síly.

Agresor může pro svůj záměr získat skupinu, proti jejíž převaze je oběť bezmocná, nebo šikanu může "pouze" vymyslet a zorganizovat, aniž by se sám oběti dotkl.

Pokud jde o duševní vlastnosti, neplatí již, že agresor je navenek tvrdý, protože trpí pocitem méněcennosti a je vlastně nešťastný, neboť šikany se dopouštějí většinou sebejisté a neúzkostné děti, kde byl raný duševní vývoj mnoha z nich postižen nevhodnou výchovou.

Pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhého a bezohledně se prosazovat. Ubližovat druhým je pro ně radostí. Lze to přirovnat k určitým sadistickým sklonům. Každý agresor má tzv. nohsleda, který sice není iniciativní při napadení oběti, ale připojí se třeba i ze strachu, že by se jinak sám mohl stát obětí šikany. Kdy a proč vlastně šikana vzniká?

Určitou roli zde hraje temperament, vznětlivost, impulsivita i menší citlivost k možným následkům jednání. Ke všemu musí ale přistoupit určitý druh výchovy zacházení s dítětem, kde nejvíce dítě poškodí nedostatek vřelého zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost až nepřátelství či nenávisť. A přidáme-li k tomu fyzické i psychické násilí jako jsou kruté tělesné tresty, nadávky a bití pak máme na budoucího agresora tzv. zaděláno.

Nesmíme ale vynechat i toleranci k násilí, kterého se dítě dopouští ve školce, na hřišti a někdy i vůči sourozencům. Někteří rodiče v tomto jednání vidí normální prostředek k dosahování cílů při jednání s druhými s tím, že zadarmo nikdo nic nedá. Není pravdou, že agresori pocházejí většinou z vrstev s nižším socioekonomickým statusem i když do jisté míry s tím šikana souvisí.

V současné době řada dětských agresorů pochází z rodin nové podnikatelské "elity," kteří mívají úspěšné, často nepoctivě zbohatlé rodiče, zahlcené prací takovým způsobem, že nemají na své děti čas a nevěnují se jim. Zato je rozmazlují vysokým kapesným a různými dárky. Jaké jsou děti, které se stávají obětí šikany ?

Obětí šikany se může stát kdokoliv. Ať je to již dítě, které přijde do nového a sehraného kolektivu, nebo má určitou svou přednost, či neschopnost táhnou tzv. za jeden provaz. Nejčastěji se stávají obětí děti s nějakým handicapem, kde bývá ohrožení dlouhodobé. Vysoké riziko spočívá v tělesné slabosti a neobratnosti při fyzickém střetnutí-ubránit se napadení, či viditelná odlišnost dítěte jako jsou zrzavé vlasy, obezita, vzhledová vada. Může jít i o pohrdání dítětem ze slabé sociální rodiny, jehož rodiče nemají na jeho oblečení podle módy ani na "přiměřené" kapesné.

Těmto dětem v raném dětství nechyběla rodičovská láska či pochopení jako u agresora, ale nejsou vedeny spíše k samostatnosti a k prosazování v dětském světě. Jejich utrpení ale dříve nebo později skončí, neboť na rozdíl od školních let mají možnost vybrat si prostředí, ve kterém se budou pohybovat. Určitě v nich ale zůstane sklon k pocitu méněcennosti, k depresi a k pochybám o sobě. Nikdo jim také nenahradí šťastné dětství, které mohly prožít, stejně tak poznání a zkušenosti, které by získaly za příznivějších podmínek.

Šikana ve škole je komplexní problém pedagogický, psychologický ale hlavně mravní. Vzniká nejen vlivem závažných nedostatků našeho školního systému, ale i v nedostatku celé společnosti, kde panují nebezpečné trendy jako je ztráta solidarity silných se slabými, podkopávání principu autority, nekulturní pasivní zábava i ochladnutí rodinných vztahů. Jde především o ignorování vážnosti ve škole i společnosti jako je nezvládnuté násilí a doufání, že tyto rostoucí problémy se nějak vyřeší.

Šikanu lze na školách při dobré a pevné vůli značně omezit a to prostředky, kterých mohou použít jednak pedagogové, jednak rodiče, aby se škola stala místem, kde je naplňováno právo dětí žít v bezpečí a svobodě, tedy v lidskosti.

Škola je neoddělitelnou součástí výchovy mladého člověka. Podílí se na vytváření jeho základních, materiálních a citových hodnot, které jej mají provázet celý život a v některých případech přímo působit jako katalyzátor kriminogenních faktorů rodiny.

4.4 Spolupráce rodiny a školy

Soulad jednotného výchovného působení rodiny a školy je velmi důležitý pro rozvoj osobnosti dítěte. Během školní docházky se vztah rodiny a školy vytváří prostřednictvím různých forem spolupráce, třídních schůzek ale pokud je to potřebné i návštěv v rodině.

Učitel by měl poznat jak rodinu žáka tak i jeho rodinné zázemí, na jehož základě by se měl snažit ovlivnit sociální postoj rodičů a pedagogické názory. Vztah rodičů ke škole je různý. Můžeme je rozdělit do několika skupin.

- a) Rodiče mající zájem o práci svého dítěte ve škole, jsou vůči ní vstřícní.*

Snaží se pomáhat i učiteli a jsou ochotni věnovat žákovi i dostatek času.

- b) Rodiče, kterým jde především o prestiž rodiny své dítě přetěžují a trestají za výsledky neodpovídajícím jejím představám. Mnohdy nejsou ani ochotny vyslechnout rady učitele a je jenom na pedagogovi jak taktně a takticky je schopen je usměrňovat a poučovat.*

- c) Rodiče, kterým na práci dětí ve škole příliš nezáleží a ponechají vše v rukou učitele. Tyto rodiče lze v případě problému alespoň částečně získat pro spolupráci.*

d) Rodiče, kteří jsou zcela lhostejní ke škole, ke školním výsledkům a ke svému dítěti vůbec. Někteří zájem předstírají, jiní se vymlouvají na časové zaneprázdnění. Tyto rodiče lze jen vyjimečně získat pro spolupráci se školou.

e) Rodiče, kteří nic nepředstírají, jsou naprosto lhostejní ke svému dítěti i k jeho prospěchu a chování. Snaha o spolupráci bývá zcela bezvýsledná.

Každý rodič by si měl uvědomit, že soulad jednotného výchovného působení rodiny a školy je důležitý pro rozvoj osobnosti dítěte. Podstata této spolupráce plní významné výchovné funkce, které lze chápat jako komplementární, což plně zajišťuje všestranný rozvoj dětí – žáků.¹⁾

1) Prchal, J. Vychováváme děti. Praha: Práce, 1970, 132 s.

5. *Prevence kriminality mládeže*

V oblasti prevence kriminality mládeže působí mnoho faktorů počínaje rodinou, školou, zdravotnictvím, ekonomikou až po policii. Mimořádně důležitou složkou prevence je právní výchova mládeže, aby boj s kriminalitou chápali jako věc vlastní. Preventivní politika směřuje do budoucnosti a jejím smyslem je předejít určitým událostem. Dříve se u nás vyskytovaly dva přístupy ke snížení kriminality mládeže:

- *trest byl odplata za trestný čin,*
- *cílem trestu byla převýchova pachatele.*

V současné době jde o přístup, snažící se uplatňovat spravedlivý trest s preventivním účinkem. Prevence v různých formách byla prováděna již v dřívějších dobách, kde nespočívala jen v odplatě společnosti pachateli ale cílem bylo ho napravit. Ve třicátých letech tohoto století se objevily první preventivní programy, které měly především sociální charakter. Byly zaměřeny na zkvalitnění trávení volného času, formou vzniku nových sportovišť a hřišť. Dále pak šlo o působení dobrovolných organizací, kde do klubů mládeže byli přijímány především jedinci neprivilegovaných městských částí.

Podstatu prevence bychom mohli definovat jako veškerou aktivitu směřující k předcházení páchání trestné činnosti, ke snižování jejího výskytu cestou zamezení páchání nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestných činů.¹⁾

1) Němec, J. *Psychopatie a kriminalita*. MV ČR Praha: Centurion, 1993, 179 s.

5.1 Volný čas

Volným časem se rozumí, v našem případě, čas po ukončení vyučování ve škole. Tento čas není využíván již jen k odpočinku a regeneraci sil po školním zatížení, ale stal se i důležitým výchovným činitelem rozvíjející osobnost.

Doba volného času bývá přibližně stejná jako pracovní. Zásadní rozdílnost spočívá v tom, že v pracovní době je jedinec úkolován a kontrolován avšak po skončení této doby tomu tak není. Každý jedinec tento čas tráví podle svých zálib, potřeb a představ. Jde však o to, jak je využíván. Pokud není vyplněn užitečným způsobem či vhodnou oddychovou formou zábavy, může dojít k tomu, že si začnou zábavu vyhledávat děti sami.

A zde se pak mohou dostat do závadových skupin mládeže, ke konzumaci alkoholických nápojů, kouření, gamblerství i k drogám. Pod vlivem těchto látek pak může dojít ke spuštění páčání trestného činu, zprvu pro získání finančních prostředků, na další jejich nákup.

5.2 Vliv party

Zvláštní pozornost zasluhují party na formování osobnosti jedince zasluhují party. Ty mají ve starším věku dítěte větší vliv než škola i bohužel i v některých případech rodiče. Děti se rády sdružují a vytvoří si svoji „organizaci,“ která uspokojuje jejich touhu po dobrodružství. Největší vliv má vůdce, který imponuje ostatním členům, svojí chytrostí, dovedností a hrubou silou. Ten také určuje zaměření party. Pod jeho vlivem páchají děti věci, ke kterým by se samy neodhodlaly.

V těchto partách vládne právo silnějšího a dítě se ochotně podřizuje pevnému režimu, neboť v mnoha případech nemá doma ani ve škole pevnou autoritu, ke které by se upnulo. Děti zde nacházejí sebejistotu, porozumění, které doma nemají ani ve škole a vytváří se zde zvláštní citové vazby. Tyto party mohou prohlubovat záporný morální vývoj dítěte a být kriminogenním faktorem.

V každé skupině hraje jedinec určitou roli, která vyjadřuje jeho osobnost a současně ho psychicky formuje, neboť jedním ze základních znaků skupiny je vzájemné působení jejích členů. Společné hodnoty a cíle posilují soudržnost skupiny a činí její členy navzájem závislými a to podporuje dynamiku skupiny, jež se projevuje tím, že změna ve skupině vyvolá další změnu. Existuje několik druhů skupin. Rozlišují se podle počtu členů, způsobu komunikace a charakteru vzniku, podle intimního spojení členů a podle jejich náležitosti.

Parta je malá neformální skupina. Komunikace v ní probíhá bezprostředně tváří v tvář a existují zde určité normy, jejichž nedodržení má za následek sankce. U svých členů uspokojuje zejména psychosociální potřeby (potřeba být s lidmi, být akceptován, získat uznání, prestiž, mít citovou odezvu apod.) Každý jedinec musí projevit určitou konformitu zřeknutím se vlastních názorů a postojů, je-li to skupinou vyžadováno, nebo je-li to v její prospěch. Podle významu skupiny pro jedince, její velikosti a struktury jejích členů, může mít na jednotlivce vliv kladný nebo záporný. V partě má každý jedinec pocit anonymity, který mu dodává bezpečí.

Na tuto anonymitu spoléhají při páchání trestné činnosti a proto si dovolí věci, kterých by se sami těžko odvážili. Pro pachatele trestné činnosti mladší osmnácti let je typická právě práce ve skupinách.

Upoutat a zaujmout ostatní členy společnosti se pokoušejí mladí lidé především tím, že udělají společensky nepřípustnou věc.

Takovým to způsobem si také každý snaží získat co nejvyšší pozici v hierarchii skupiny. Mezi takové to party patří vyznavači různých druhů moderní hudby, okultní skupiny, satanisté a další subkultury mládeže jako tzv. holé lebky (skinheads), vlajkonoši sportovních klubů (hooligans), bruslaři (skaters a rollers) a mnoho dalších. Oblast boje proti vzniku závadových part je dlouhodobým úkolem celé společnosti, kde je třeba především zlepšit situaci v oblasti kulturní politiky a struktury rodinného života.

5.3 Prevence v rodině, v resortu školství a policie

Hlavní jádro budoucího konfliktního vývoje mladého delikventa leží v rodině. Proto by se neměla podceňovat příprava mladé generace na rodinný život. Vědomosti o potřebách dítěte, zvláště o vývojových zvláštěnostech, postavení rodiny ve společnosti, či sociálně psychologických jevech v rodinném životě, jsou u mnoha lidí zakládající si rodinu, velmi nízké.

Zlepšení lze dosáhnout v prosazení vyšší úrovně poučení ve společenských vědách, především ve vědách o člověku. Zkvalitnění života rodin by mělo být prvním a dlouhodobým cílem prevence kriminality mládeže. Za tímto účelem by bylo vhodné realizovat kurzy pro rodiče, samozřejmě zapojit i sdělovací prostředky do těchto vzdělávacích aktivit. K realizaci tohoto promyšlenému systému je třeba získat nejen společenské organizace ale i politické strany a církve. Důležité je zapojit do boje proti této negramotnosti i školy jak na základním, středním, tak i vysokoškolském stupni.

Nehledě na to, že se mnohdy jedná o školy technické či odborně orientované.

Škola sice nikdy nemůže nahradit rodinnou výchovu, ale k její odpovědnosti náleží vynaložit co největší úsilí k nápravě a odstraňování nedostatků, které si žáci i studenti přinášejí z rodinného prostředí.

Hlavním úkolem resortu školství je primární prevence. Spočívá ve vylučování všech jevů, které by mohly způsobit tendenci dětí k asociálnímu vývoji. Ve školách i školských zařízeních záleží především na kvalitě vzdělávání. Na přístupu pedagogů a ostatních pracovníků k žákům, na psychickém klimatu školy, neboť žáci v těchto zařízeních tráví velkou část dne. Škola ve spolupráci s rodinou je nejvýznamnějším prostředkem k harmonickému vytváření postojů a kvalitního hodnotového systému správné a kdy už mladého člověka.

Dalším úkolem škol a školských zařízení je prohlubovat spolupráci s orgány zabývající se problematikou mládeže a v neposlední řadě i s policií ČR, která na úseku prevence zvláště v základních školách vyvíjí velkou aktivitu, formou zábavného programu. V Praze mohu jmenovat již „zaběhnutý“ pracovní sešit Ajaxův zápisník, určený pro žáky 2. tříd základních škol. Tento zápisník je v oblasti školství i u veřejnosti velmi dobře znám. V roce 2002 byl zaštitěn Policejním prezidiem České republiky, jako celorepublikový preventivní projekt České republiky, ojedinělý nejen svým obsahem, ale i rozsahem.

V podobném duchu byl vypracován v současné době projekt prevence v okrese Hodonín. O tomto projektu mi vyprávěla moje bývala spolužačka ze střední školy, která zde pracuje již řadu let jako policistka a sama se ho účastní ve školách. Jde o zajímavý projekt kriminality dětí a mládeže před negativními a patologickými jevy. Původně pracovní název „Kapka prevence“ je dnes synonymem promyšleného cíleného preventivního působení Policie ČR na základních školách v okrese Hodonín. (Projekt v oblasti sociální situační prevence

Kapka prevence, pochází z vlastní autorské dílny Okresního ředitelství P ČR Hodonín).

Rozjezdovým předkolem pro podchycení školáků byla výtvarná soutěž, kterou Hodonínští vyhlásili pro děti základních škol. Tato soutěž se shledala s velikým ohlasem a obrázků, s kterými děti soutěžily, se sešlo opravdu hodně a bylo těžké vybrat mezi nimi vítěze.

Účelem bylo podchytit zájem o práci policie, naučit se s ní bez zábran komunikovat, vypěstovat návyky, které by dětem i v pozdějším věku pomohly vyhnout se mnohým nebezpečím, které může život komukoliv z nás připravit, vyžaduje soustavnou a cílevědomou práci od chvíle, kdy dítě rozum bere až do jeho dospělosti. V každém věku je však třeba vybrat vhodnou, srozumitelnou a přístupnou formu a to by se měl klást velký důraz.

Policisté již delší dobu navštěvují na besedách děti v mateřských školách i ty starší ve školních lavicích, studenty středních škol, mládež studující na odborných učilištích. Protože policisté mohou v průběhu roku navštívit jen omezený počet dětí základních škol, byl vypracovaný etapový projekt, při kterém mohou s dětmi pracovat nejen policisté, ale i učitelé a rodiče školáků.

„Pracovní listy“ jsou nadepsány barevné desky s logem Kapky prevence. Každý měsíc dostanou do školy, které se do projektu zapojí, pro žáky vybraných věkových skupin pracovní listy s jedním nebo více úkoly. Obsahem těchto listů jsou nejen otázky, ale i barevné obrázky, omalovánky, rébusy, doplňovačky atd.. Pro každý školní ročník je připravován speciální soubor listů s různými tématy, přičemž na starší děti čekají samozřejmě náročnější úkoly než na malé školáčky.

Na konci školního roku proběhne vylosování nejlepších respondentů, kteří obdrží za svojí celoroční práci na tomto poli drobné dárky a

navštíví Okresní ředitelství P ČR Hodonín, aby nahlédli do zákulisí, kam se hned tak někdo nedostane.

Úkoly, které budou děti vypracovávat, nejsou těžké. Všichni tak budou mít šanci vyhrát. A to je hlavním účelem této akce.

Do uvedeného projektu se zapojily všechny základní školy okresu Hodonín což činí cca 1350 žáků druhých tříd, což je na pomyslné startovní čáře určitý dobrý začátek.

Jsem přesvědčená, že tímto projektem přispěje Policie ČR i v budoucnosti k prosazování primární sociální prevence. Věřím, že zápisník naučí děti alespoň v základní rovině rozpoznávat, kdy je jejich jednání je v rozporu s danými pravidly morálky a také zákonem. Zároveň předpokládám, že osobní kontakt dětí s uniformovanými policisty bude dobrým začátkem k vytváření kladného vztahu k policii, čímž si děti zapamatují, že se na každého policistu mohou kdykoliv obrátit.

Závěr

Podle některých odborníků patří kriminalita do každé lidské společnosti obdobně jako nemoci, nebo užívání drog. Kriminalita mládeže je pak její nedílnou součástí. Dnes je již téměř jisté, že se ji nepodaří odstranit úplně. Často se o ní hovoří, ale již méně se skutečně dělá, aby se tento negativní společenský jev podařilo co nejvíce eliminovat. Je známo, že preventivní opatření jsou daleko levnější než následné řešení pomocí represivních postihů pachatelů trestné činnosti. Prevence kriminality by měla být nejdůležitější zbraní v boji proti patologickému chování mládeže. Nelze totiž spoléhat pouze na ochranu společnosti, kterou by měli zajišťovat příslušníci policie, kurátoři, soudci či pracovníci vězeňské správy.

Důraz by měl být kladen na práci školských zařízení a jiných výchovných institucí a na výchovu dětí v rodinách. Rodiče by si měli umět otevřeně popovídat se svými dětmi o jejich problémech. A když se objeví závažnější problém, neměli by se zdráhat včas a bez ostychu navštívit zařízení, kde jim školení odborníci mohou poradit a pomoci.

Veliký význam pro předcházení kriminality mládeže mají proto i orgány jako pedagogicko-psychologické poradny, oddělení péče o rodinu a děti při městských úřadech a kurátoři pro mládež. Pokud již děti a mládež trestnou činnost páchají, měli by, dle mého názoru, pracovníci výše uvedených institucí ještě intenzivněji působit při jejich výchově a snažit se udržet tyto osoby, pokud to není opravdu nezbytné, mimo patologické působení ústavních zařízení, případně věznic pro mladistvé.

Potřeby a nároky člověka se mění s dobou. Tím pádem se mění celý život společnosti a proto je důležité změnit i způsob výchovy dětí v rodině, avšak její obsah by měl zůstat stejný. Vychovat slušného člověka, který bude naším důstojným zástupcem a platným členem společnosti.

Resumé

Cíl předložené bakalářské práce s názvem „Kriminalita mládeže a její prevence“ je již definován v jejím úvodu. Zabývá se mládeží jako rizikovou skupinou, jejíž zdravý vývoj se dá z velké části zajistit řádnou výchovou v období dětství a dospívání.

Práci jsem rozdělila do pěti bloků a to na část popisující novou právní úpravu – zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže. Jsou zde uvedeny základní změny i novinky, kterými se nová právní úprava liší od obecné právní úpravy a dále pak vymezení pojmů .

V druhém bloku jsou popsány formy, druhy i příčiny kriminality mládeže, její trestná činnost, vliv alkoholu, drog a masmédií.

Ve třetím a čtvrtém bloku jsou zpracovány základní výchovné instituce, jako je rodina a škola. Jsou popsány typy rodin, způsoby výchovy v nich, a problémy současné školy, kam patří i šikana.

Do závěrečného pátého bloku jsem zařadila využití volného času, vliv party a prevenci kriminality jak se na ní podílí rodina, škola i policie.

Cílem mé práce bylo poukázat na základní faktory, které vedou k páchání trestné činnosti mládeže. Je zde především věnována pozornost škodlivému vlivu rodiny, školských zařízení, party a působení televizního vysílání, což nejvíce ovlivňuje kriminalitu mládeže.

S ohledem na rozsah této problematiky byl cíl, který jsem si stanovila splněn, i když se musí vzít v úvahu, že problém kriminality mládeže a její prevence, nebude možné ani v budoucnu zcela uzavřít.

Anotace

V bakalářské práci na téma "Kriminalita mládeže a její prevence" jsem se soustředila na příčiny vzniku kriminality dětí a mládeže v České republice, které jsou dány podmínkami jejich vývoje a to v rodinném i školním prostředí, trávením jejich volného času, vztahu mládeže k alkoholu i drogám, šikaně, vlivu party a v neposlední řadě negativnímu vlivu masmedií.

Klíčová slova

Kriminalita, děti, mládež, škola, výchova, volný čas, rodina, prevence, kriminalita mládeže, provinění, trestní odpovědnost, policie.

Annotation

In my bachelory thesis called "Crime rate of youth and prevention" I concentrated on reasons of source of crime-rate of children and youth in Czech Republic that rise because of conditions of living and development of these children, their family backgrounds, spending their free-time, attitude to alcohol and drugs and as well as all these aspects I couldn't get the negative influence of masmedia.

Keywords

Crime rate, children, youth, school, free time, family, prevention, juvenile delinquency, offence, criminal liability, police.

LITERATURA A PRAMENY

- 1) **Trestní zákon**, zákon číslo 140/1961 Sb., ve znění pozdějších doplňků. **Trestní řád**, zákon číslo 141/1961 Sb., ve znění doplňků.
- 2) **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže**, zákon číslo 218/2003 Sb..
- 3) **Helus, Z.** Vyznat se v dětech. Praha, 1984, 184 s.
- 4) **Holub, M.** Zákon o rodině a předpisy související. Praha: Panorama, 1986, 128 s.
- 5) **Janík, A., et al.** Drogy a společnost. Praha: Avicenum, 1990, 132 s.
- 6) **Jilčík, T., et al.** Sociologie II. Brno: IMS, 1990, 60 s.
- 7) **Langmeier, J., Matějček, Z.** Psychická deprivace v dětství. 3, Praha: Avicenum, 1974, 182 s.
- 8) **Matoušek, O.** Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 144 s.
- 9) **Mazánková, L., et al.** Sociologie rodiny II. Brno: IMS, 2004, 34 s.
- 10) **Němec, J.** Psychopatie a kriminalita. MV ČR Praha: Centurion, 1993, 179 s.
- 11) **Nožina, M.** Svět drog v Čechách. KLP, Praha, 1997, 126 s.
- 12) **Petty, G.** Moderní vyučování. Praha: Portál, 1996, 124 s.
- 13) **Prchal, J.** Vychováváme děti. Praha: Práce, 1970, 132 s.
- 14) **Říčan, P.** Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995, 139 s.
- 15) **Říčan, P.** Cesta životem. Praha: Panorama, 1990, 125 s.
- 16) **Sobotková, K.** Vliv rodinného prostředí na zdravý vývoj a výchovu dítěte. Brno: MU, 2002, 144 s.
- 17) **Střelec, S., et al.** Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I.. Brno: Paido, 1998, 189 s.
- 18) **Ministerstvo spravedlnosti ČR:** Statistická ročenka kriminality, 1999, 54 s.